

УКРАЇНА

у творах її письменників

ЗІБРАЛА

Софія Л. Русова

УКРАЇНА

у творах її письменників

ЗІБРАЛА

СОФІЯ Л. РУСОВА

видання

СОЮЗУ УКРАЇНОК АМЕРИКИ

866 North 7th Street

Philadelphia 23, Pa.

СОФІЯ Ф. РУСОВА

Софія Федоровна Русова скінчила своє тяжке, многостраждане, глибоко ідейне й тому світле життя 5 лютня, 1940 р.

Незадовго перед її смертю, коли я одного разу прийшла до неї на щоденні відвідини, вона посадовила мене на своє ліжко, покликала свою доньку й сказала: "Слухай, Любочко, (донька), я прохжаю паню Мірну цей мій останній твір відіслати до Америки, до рук українських жінок, бо при нашій емігрантській бідності тільки вони одні можуть нам допомогти.

Хай вони видадуть мій рукопис. Попрохайте їх також щоб прислали мені на аванс лікування моєї хороби. А гонорар, як вже буде моя праця надрукована, хай виплатять моїй Люблі, бо може тоді я вже не буду в живих".

Я виконала совісно заповіт Софії Федоровни й відіслава її останню працю, яку вона кінчила вже цілком хорою, до Союзу Українок Америки, а вони із свого року попрохали мене подати коротеньку біографію С. Ф. Русової. Я на це радо погодилася, бо знаю її життя, яке з р. 1910 зачинаючи, все переходило перед моїми очима.

Факт народження Софії від батька Шведа (Ліндфорс) і від матері Францужанки (Жерве) не зробив з неї чужинки. Народившись на селі в Україні, в Чернігівській губернії в р. 1856, Софія постійно стикалася з українським народом, полюбила його до глибини свого горячого серця й завжди ставилася до українського народу, як до свого рідного, з надзвичайною доброзичливістю.

Свою освіту отримала в київській гімназії. В 1871 році, коли помер її батько, вона разом із своєю сестрою відчинила у Києві перший фребелівський дитячий садок. Тим часом датується також її знайомство з українським громадянством у Києві, з членами т. зв. "старої української громади", де були такі наші визначні громадяни, як М. Драгоманів, М. Лисенко, Старицький, Чубинський, О. Русов, Рудченко та інші.

Багато часу присвячувала Софія в той час музиці, робила великі успіхи в ній й могла стати видатною п'яністкою. Але її ідейність і любов до свого народу примусили її піти по дорозі культурної праці, й присвятити себе педагогічній праці та служенню національній справі нашого народу.

Коли в 1874 році Софія поїхала до Петербургу, там вона близче пізналася з Олександром Русовом і там вони й побралися. При цьому буде цікавим згадати, що на день шлюбу Софії наш великий композитор М. Лисенко презентував Софії Федоровні свою нову композицію, на знак визнання Софії як пяністки й як громадської діячки. А їй тоді було лише 19 років.

Молодий чоловік Софії Федоровни, Олександер Русов був видатний український земський діяч-статистик, український вчений, і видатний громадсько-культурний робітник, який теж прагнув до праці для українського народу. Тому молодому піружжю було тяжко залишатись у великому місті та ще й поза межами України. Було вирішено переїхати в Україну.

Але несподівана подія змінила їх плани. Стара українська громада вирішила видати повний, без цензурних скорочень, Шевченків Кобзар й запропонувала Русовим перевести цю справу. Для цього вони мусіли виїхати закордон до Праги. Це було перше знайомство Софії з Чехією, й вона нераз згадувала, що наш український визвольний рух Чехи того часу, коли ще самі були в неволі, розуміли ліпше й глибше, як Чехи сучасні, що по досягненні своєї самостійності, тримали нас у себе на еміграції. "З матеріального й культурно-освітнього боку Чехи зробили для нас, Українців, надзвичайно багато, але, на жаль, ніколи не спочували нашим національно-визвольним змаганням", — з гіркістю повторяла нераз Софія Федоровна.

По поверноті з Праги Русови оселилися в Україні. О. Русов працював у Чернігівському Земстві, як статистик, а Софія як вчителька. З цих часів царська поліція стала переслідувати Русових, за їх "нелегальну" а в дійсності суто культурну діяльність.

Але ця праця не задовольняла Русових. Їм хотілося стати близче до народу й тому, вони кидають місто Чернігів та оселяються на Борзенщині на хуторі, "йдуть в народ", як тоді казали, несуть йому освіту й культуру. Софія навіть студіює фельдшерство, щоб і в справі лікування бути корисною українському народові.

Матеріальні злидні при збільшенні родини примушують Олександра Русова знову повернутися до статистичної праці, а Софію Федоровну знову до учителювання. Але не могли вони обое ідейні українські народники обмежитись лише культурною діяльністю. Вони ведуть широку пропаганду української проблеми, особливо Софія, яка до того брала участь в політичній, на ті часи нелегальній праці. Це все не минуло безслідно для Софії — переслідування поліції все збільшувалося, у неї

кілька разів роблять труси й садовлять її до вязниці. Під той час вона мала 2 маленьких дітей, а безжалісна жандармерія відривала від них матір, держучи її місяцями по вязницях різних українських міст.

А проте, Софія ніколи не була терористкою, вона ніколи не хотіла улаштовувати державних переворотів. Вона була лише активна культурна діячка, з протестом проти всякого насильства, з бажанням якнайбільше дати українському народові з культури й освіти.

По переїзді в 1909 р. до Києва Олександер Русов стає професором Комерційного Інституту, а Софія вже як досвідчений педагог з літературно-науковими працями, стала професором Фребелівського Інституту.

Під час світової війни, коли з Києва, в очікуванні туди Німців, були евакуовані усі освітні інституції до Саратова, обое Русови переїхали туди, де Олександер Русов продовжував свої виклади в Комерційнім Інституті. Але хоре серце Русова не витримало усіх тих тяжких переживань, і він в осені 1915 р. помер в Саратові.

По його смерті Софія знову повернулась до Києва й стала знову викладати педагогічні науки або французьку мову.

Після революції в Україні в р. 1917 вона з молодечим запalom бере участь в будуванні Української Республіки; була членом Українського Парламенту — Центральної Ради, а внедовзі була запрошена тодішнім міністром освіти Іваном Стешенком, на директора департаменту дошкільної й позашкільної освіти. Потім перейшла до Камянецького Українського Університету, де викладала педагогічні дисципліни, опікуючись разом з тим українськими пораненими й полоненими. Інарешті, по двох арештах большевицької влади, перейшла Збруч і опинилася на еміграції.

На еміграції не складала рук, а працювала з неменшим завзяттям, як раніш. На запрошення Українського Громадського Комітету вона вступає лектором французької мови до Української Господарської Академії в Подебрадах; 1923 року вона стає професором педагогіки в Педагогічному Інституті ім. М. Драгоманова, в році 1924 членом Соціологічного Інституту на катедрі педагогіки. На цих посадах Софія Русова залишається до кінця діяльності цих інституцій.

Весь час перебування на еміграції Софія залишається незмінною головою Української Національної Жіночої Ради, і як представниця українського жіноцтва відвідує важливіші зїзди й конгреси жіночих міжнародних товариств, відвідує також і наукові педагогічні зїзди, всюди пропагуючи й підтримуючи

український національний рух. При утворенні Всесвітнього Союзу Українок, вона стає його почесною головою.

Все своє життя стояла на позиції активного громадянства. Спеціалізувавшися в праці педагогічній, вона працювала та-кож на полі літературно-публіцистичної й наукової праці.

До кінця свого життя, як велика українська громадянка цікавилася й страждала за українську справу. В останніх хвилинах життя шкодувала, що їй вже не доведеться побачити Україну вільною. "А ви працюйте, всі разом працюйте й не сваріться" — казала вона жінкам що відвідали її в лічниці незадовго перед її смертю. Святий духовий вогонь, що палав в її великому серці на протязі цілого її життя, не згасав в ній до останніх її хвилин і запалював своєю силою інші живі душі до праці, до жертв для свого народу.

Вся її діяльність була очолена завжди одною, незмінно одною ідеєю звільнення українського народу до самостійного життя. Цій ідеї було присвячене все її життя. Тому в Пантеоні українських діячів Софія Русова займе одно з поважніших місць, а для українського жіноцтва вона на завжди залишиться прикладом жінки громадянки, невтомної працьовниці й великої патріотки.

Зинаїда Мірна.

В С Т У П

Любити свій край рідний є природне почуття кожної людини. Країна в якій ми народились, де прожили свої дитячі літа, де почули перші звуки рідної мови, де завязались перші наші зносини з населенням, ця країна стає нам цілком природньо найближчою, найдорожчою на цілому світі.

Щасливі ті діти, які народжуються в своєму рідному краю і виростаючи в нім поступово краще пізнають і рідний край і рідний народ, бо наша любов до рідного народу мусить бути свідомою, чим більше ми його любимо, тим більше хочемо знати за нього, розуміти його, переживати його радості і горе, знати яку поміч можемо йому подати, як його найвірніший друг. От яккаже наш великий поет і наш Апостол правди і добра Тарас Шевченко:

Я так її, я так люблю мою Україну убогу,
За неї душу погублю. . . .

А ще і другий наш поет Михайло Старицький каже:

Моя Україно, як я тебе любив,
Твої луги, твої степи розлогі,
Дніпра ревучого славетнії пороги,
І хвилі золоті твоїх шовкових нив,
Як я любив в садочках-вишняках
Твої біленькі немов хустини хати,
Поважну річ дідів чубатих,
І ретіт дітвори в жартливому танку,
Як я любив в ніч теплу весняну,
Чуть пугача з діброзви тихий стогін,
Гукання парубків, дівчат веселий гомін,
І пісню зза лугів роскішну голосну,
Як я любив у осені селян за працею хапливою,
І стукіт говіркій ціпів геть по токах,
Як я любив зимового добою
При каганці невпиннє журчання,
Тих веретін і пісні чи ридання,

Тихесеньке жіночої журби,
Як я люблю твої могили,
Україно, як я люблю тебе!

Таксамо висловлюються поети українські і за рідну українську мову.

Мово рідна, слово рідне, хто вас забуває
Той у грудях не серденько тільки камінь має.
Як ту мову мож забути якою учила
Нас всіх ненька говорити, ненька наша мила.
Як ту мову мож забути? Таж звуками тими
Ми до Бога мольбу слали ще дітьми малими.
У тій мові ми співали, в ній казки казали,
У тій мові нам минувшість нашу відкривали.
Мово рідна, слово рідне, хто ся вас стидає,
Хто горнеться до чужого того Бог карає.
Свої його цураються, в хату не пускають
А чужій як заразу-чуму оминають!
Ой тому плекайте рідну українську мову
І учіться говорити своїм рідним словом.
Мово рідна, слово рідне, хто вас забуває
Той у грудях не серденько тільки камінь має.

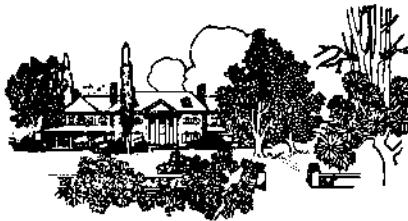
С. Воробкевич.

Україною звуться ті землі, на яких живе з давнього давна український народ, а найбільша частина цих земель, на якій живе до 40 міліонів Українців то є велика Україна що степом великим стелиться аж до Чорного моря. По ній тече велика ріка Дніпро з лівночі на південь з численними приливами. За Дніпро як за улюблену серед Українців ріку багато говорять наші поети, як наприклад читаємо кілька його описів у Шевченка:

Ой Дніпре, мій Дніпре, широкий та дужий,
Багато ти батьку у море носив
Козацької крові, ще понесеш, друже!
Червонив ти сине та не напоїв,
А цю ніч успішся, пекельнєє свято
По всій Україні цю ніч зареве,
Потече багато, багато, багато
Шляхетської крові. Козак оживе,
Оживуть гетьмані в золотім жупані,
Прокинеться доля, козак заспіва!
Ні жида ні ляха! А в степах України
Дай то, Боже мілий, блисне булава!

ДНІПРО

Реве та стогне Дніпр широкий, То виринав то потопав.
 Сердитий вітер завива, Ще треті півні не співали
 Додолу верби гне високі, Ніхто ніде не гомонів,
 Горами хвилю підійма. Сичі в гаю перекликались
 І блідий місяць на ту пору Та ясень раз-у-раз скрипів.
 Із хмари де-де виглядав, Тарас Шевченко.
 Неначе човен в синім морі («Причинна»)

КРАСА УКРАЇНИ

С Т Е П

Велику Україну часто звуть Наддніпрянщиною, бо велика її частина розляглась понад правим і понад лівим берегом Дніпра. Зовуть її також Степовою Україною, бо її південно-східня частина розлягається великим степом, що доходить до самого Чорного моря. Цей степ має таку велику красу, що багато писменників і поетів його описували в різні пори року!

Український степ описаний Гоголем тепер чимало змінився. Це вже не те пустинне роздолля, по якому колись їхав козак Тарас Бульба з своїми синами, не бачучи кінця тому морю трав і не зустрічаючи цілими тижнями ні дороги ні шляху, ні жадної оселі. Колишній пустинний степ став тепер величезним поораним засіяним полем. Степ тепер по всім направлям порізаний верстовими шляхами та залізницями. Луки його столтані численними отарами овець (толока). Луговини вже мають на собі сліди людських ніг. Але жовтий дрок і біла

кашка ще сміло піднімаються з потоптаної землі. Весною степ зявляється в такому пишному убранні квітів і трав, що основу невільно згадується його колишня краса за часи Тараса Бульби, красиво квітчаються дикі тюліпани, жайворонки заливаються веселим співом, ходять дрохви табунками, перелітають стрепети, лунають голосні крики диких гусей, лебедів, журавлів, Степ прокидається від зимового сну і вповнюється згуками життя. Скрізь ревуть овраги повні сніговою й дощовою водою такі небезпечні для подорожнього мандрівця. Я саме бачив як весною прокидався степ: як з своїх норок вилізали жовто-бурі овражки, крізь свої білі зуби пускали голосний свист і становились сторч на задні лапки, бачив як з балки вибігла голода на змарніла вовчиця і наче перекотиполе злегка бігла шукаючи здобич. В глухому розмитому яру лисиця вже бавилася з своїми лисенятами. Із високих передранкових хмар прилетів сріблистий бузьок, тихо наче обережно скилив голову і трепетно затримуючись в повітрі глянув долі, нікого не побачив і спустився на ще голу гілку явора. Степове море розлягається праворуч і ліворуч. З вохного вже сонцем загрітого чорнозему пробивається перша трава і тут же на сонечку скоро розцвітають перші квітки. Де не де зявляються степові гіацинти й блакитні дзвоники в таких яскравих колірах, які може утворити лише південне сонечко.

Вже квітень запанував на степу і веселе життя виявлялося у всьому безлюдному просторі. З над якогось далекого озерця кричать болотяні кулики і наче тихо шепочуться каміші з зеленою молодою осокою. Та з захопленням їх старається перекричати жабячий хор. Поважно виступають з між зелені зарослі, довгоногі білогруді бузьки з насолодою дихаючи чудовим свіжим ранком. Жовті й білі метелики перелітали по свіжих росяних квітках. Час від часу почувався в густій траві голос деркача, та перепел починав заводити свою пісню. Попід ясно блакитним небом літають веселі жайворонки, і ще несміло несеться понад степом їх дзвінка весняна пісня. Прокинулось вже наземне населення степу з усяких норок, з під деревового коріння, з під кори вилають жуки на тепле сонечко на яке вони так довго чекали. Он ген ген між стеблами молодої кропиви довгастий жук хрестовик чорний з білим пушком на груди. А ось гуде басом чміль літаючи кругом груші шукаючи медової чащечки ледве розпустивши її білу медову чащечку-квіточку. Зелена майка з фіолетовим брюшком сідає на ледве ще розкриті листя бузку. Ріжно колірові метелики, мов ріжно колірові шматочки шовкових тканин мелькають поміж молодою зелених

кущів і дерев. Червона кругла божа корівка небільша заодно око горобця повзе по гладенькій билинці розкриваючи кількість своїх крил і бронзових з чорними плямками і зелених сріблястих з чорними крапками. Спішно хапається наш давній приятель чорний жук і котить задком шарик з навозу в свою теплу норку.

(Мордовців).

СТЕП (літом)

В липневі вечори й ночі вже не кричать перепели, не співають в лісних балках соловії, не пахнуть вже квітки але степ ще прегарний і повний життя. Ледве сонечко сковашається і землю вкриє імла, степ легко позіхає широкими грудьми, щоденна нудьга забута, все зло прощене . . . в траві починається євесела молода завірюха, якої не почуєте і не побачите в день щось свистить, тріщити, хтось дряпається, і тенори й дисканти, все перемішується в один не ясний але такий привабливий хор.

ПО СЛІДАХ ЗАПОРОЖЦІВ

І ось в дикому безмежному степу суцільно вкритому високим ковилем, який постійно злегка рухається то в один бік то в другий розливається могутня широка, далека, чарівна пісня. Ця пісня оповідає як молодого козака несподівано застукала в безлюдному степу тяжка пригода. Молодого козака, що без роду, без долі розлучається з тілом і душою.

Ой упав козак, упав, умирає,
А в тогож козака роду тай немає,
Ой упав же він упав тай лежить,
Ніхто у його не спитає що в його болить!

І співається далі в пісні про всі тяжкі душевні й тілесні страждання що переживає від твоїх хвороб козак молоденький, як він в душі прощається з далекими йому дорогими людьми.

Прощає рідню, що десь далеко. Ось на степу пустинному відійшла у вічний спокій козача душа. Пісня в тиші ллється й говорить. А по суворих лицах товаришів лліються й течуть слози. А в глибокій тишині степу пісня поволі завмірає. Заноситься вітром і завмірає десь далеко, далеко за обрієм.

Яворницький („По слідах Запорожців”).

КУРГАН (могила)

Серед степу широкого,
Одягнений в бурян
Стойть одиноко
Курган-великан.
Гуляють товпою
Над ним облаки,
Над ним чередою
Несуться віки.
І мимо як води
Як в морі волна
Проходять народи,
Ідуть племена.
Друг друга зміняє,
Даремне питаете

Курган віковий,
Чия сила, чия воля
Коли і для чого
Серед дикого поля
Воздвигла його.
Но тайни завітної
Не лізnav курган,
Стойть мовчазливо,
Стойть великан.
Стойть одиноко,
І грізно мовчить,
І в нутрі глибоко
Ту тайну хоронить.

Барон Розенгайм.

НА СТЕПУ

Іду шляхом: сонце сяє,
Вітер з травами говоре,
Передо мною й за мною
Степ хвилює наче море,
А затихне вітер буйний
Степ як камінь не здвигнеться,
І як килимом багатим
Ввесь квітами убереться.
Ось зігнулась тирса біла,
Звіробій скрутів стебельця,
Червоніє материнка,
Як зірки горять козельці,
Крикнув перепел в яроочку,
Стрепет приснув над степами,
По кущах між деревами
Ходять дрохви табунами,
Тихо всюди,
Тільки де-де
Вітерочок пронесеться
Та на землю ізпід неба
Пісня жайворонка ллеться.

Щоголів.

С Т Е П

Гей ти степ широколанний,
Мій килим сріблотканний,
Розпростерся ти широко,
Що не скине й вірла око
Твоє займище безкрає.
Гей повідай, бо май раю,
Де краса твоя роскішна,
Сива тирса срібнопишна,
Що коневі колись крила
Круті перса й гомоніла
Мов та хвиля в синім морі
З буйним вітром на просторі!
Та повідай ще де славні
Наддніпрянські твої плавні
Те таємне несходиме
Царство звіря незміриме,
Твій великий луг розділля
Предковічне привілля
Що у йому не сходили тури й вепрі.

Манжура.

НИВА

Гей ти ниво твого гону
 Од Карпатів аж до Дону
 Та широкаж як погляну
 Геть укрилась килимами
 Огорнулася лугами,
 Простяглася до лиману.
 Щож то ниво, лихом збита
 Потом кровію полита
 Заподіялось з тобою,
 Не красуєшся стогами,
 Не пишаєшся скіртами,
 А глушишся лободою? — Чужі руки
 Завдавали мені муки,
 Репяхами засівали,
 Колись добре я родила,
 Виростала з мене сила,
 Ворогам на страх і горе,
 А тепер я геть дичаю,
 І не бачу тому й краю,
 Бо ніхто мене не оре. Гине нива,
 Додамо до праці руки!
 Хоч нę ми то може внуки,
 Дочекають того жнива!

М. Старицький.

СТЕП

Степ і степ один без краю,
 Аж до моря берегів,
 Без річок без гаю,
 Тільки з купами стогів,
 Ні гайочку, ні лісочку,
 Всюди спалена земля,
 Не шепоче в холодочку,
 Сребро вода течія,
 А коли бува з громами з моря,
 Хмари налетять,
 Степ охрестять блискавками,
 Над ланами прогремлять.

Він прокинеться проснеться
Грому груди підставля,
Заговорить, враз до неба,
Заговорить, засміється,
Стрепенеться, оживе,
І стрепенеться враз вся земля.
Мертвий степ
Його громами тільки й можна розбудить. . . .

Чернявський.

ОКРЕМІ МАЛЮНКИ З ПРИРОДИ ВЕЛИКОЇ УКРАЇНИ

Над Дніпровою сагою
Стоїть явір між лозою,
Між лозою з ялиною
З червоною ялиною,
Дніпро беріг риє,
Яворовий корінь мие,
Стоїть старий похилився,
Мов козак той захурився
Що без долі без родини,
Та без вірної дружини
В самотині посивіє.

Явір каже: похилюся
Та в Дніпрові скучає,
А калина з ялиною
Та гнучкою лозиною
Мов дівчаточка із гаю,
Вихожаючи співають,
Повбирані заквітчані,
Та з таланом заручені,
Думки гадоньки не мають,
Віуться, гнуться та співають!

Т. Шевченко.

Тече вода зпід явора,
Яром на долину
Пишається над водою
Червона калина,
Пишається калинонька,
Явір молодіє,
А кругом їх верболози
І лози зеленіють.
Тече вода ізза гаю
Та попід горою
Хлюпочується качаточка
Поміж осокою,

А качечка випливає
З качуром за ними,
Ловить ряски, розмовляє
З дітками своїми.
Тече вода край города,
Вода ставом стала,
Прийшло дівча воду брати,
Брало, заспівало
Вийшли з хати батько й мати
В садок логуляти. . . .

Т. Шевченко.

СОН

Гори мої високі,
Не так і високі
Як хороші, хорошій,
Блакитні здалека,
З Переяслава старого,
З виблої могили
Ще старшої мов ті хмари
Що за Дніпром сіли.

А долі сивий наш козак
Дніпро з лугами виграває,
А онде, онде за Дніпром
На пригорі наче капличка
Козацька церква невеличка
Стойть з похиленим хрестом,
Давно стойть . . . виглядає.

Іду я тихою ходою,
Дивлюсь аж он передо мною
Неначе дива виринають,
Із хмари тихо виступають
Обрив високий, гай, байрак,
Хатки біленькі виглядають

Мов діти в білих сорочках
У піжмурки в яру гуляють.
І досі сниться під горою
Між вербами та над водою
Біленька хаточка стойть; сидить
Неначе досі сивий дід
Коло хатиночки і бавить
Хороше та кучеряве
Свое маленьке внуча.

І досі сниться, вийшла з хати
Веселая сміючись мати,
Цілує діда і дитя,
Аж трохи весело цілує,
Прийма на руки і годує,
І спать несе, а дід сидить,
І усміхається і з тиха
Промовить нишком, деж те
Печалі тії, вороги, [лихо,
І нищечком старий читає
Перехрестившись “Отче наш”
Крізь верби сонечко сіяє. . . .

Т. Шевченко.

СЕЛО

Село на нашій Україні
Неначе писанка, село
Зеленим гаєм поросло
Цвітуть сади, біліють хати,
А на горі стоять палати
Неначе диво, а кругом

Широколистій тополі,
А там, і ліс і ліс і поле,
І сині гори за Дніпром,
Сам Бог вітає над селом.

Т. Шевченко.

УКРАЇНО

О Земле українських нив,
Стократ потоптана війсками,
Полита рабськими слезами,
Повита в темряву і в гнів,

Про тебе повістю сумною
Не раз озветься ще струна. . . .
Рильський.

УКРАЇНА

Як не любити до нестями
Тебе, що в серці як розмай,
Залитий сонцем і піснями,
Весною сповнений мій край;
В тобі надія, віра й сила,
Як зір незгасні янтарі,
Як птиць твоїх сталеві крила
В промінні ранньої зорі,
Як пісні юної відроди,
І клятва зоряній меті.
Шумить мій край весняним садом,
Щебечута птиці золоті.

Сосюра.

НА ЧОРНОМУ МОРІ

Сине море хвилювалось і кипіло на березі ліною. Баркас підскакував на місці, хлюпав як риба і ніяк не міг пристати до берега. Сивоусий Грек та молодий його наймит Алі — стрункий і довгонохий вибивалися із сил налягаючи на весла, однак, їм не вдавалося розігнати човен на береговий пісок. Тоді Грек кинув у море котву, а наймит почав швидко роззуватися, закачувати жовті штани вище колін. Синя хвиля скипала молоком біля їх ніг, відтак танула й шипіла на піску тікаючи в море. Воно щодалі втрачало спокій. Чайки знімались з поодиноких бере-

гових скель, припадали грудьми до хвилі й плакали над морем. Море стемніло, змінилось. Дрібні хвилі зливалися до купи і мов брилі зеленуватого скла непомітно підкрадалися до берега, падали на пісок і розбивалися на білу піну. Під човном клекотіло, кипіло, шумувало, а він підскакував і плигав немов нісся кудись на білогривих конях. Грек часто озирався назад і з трівогою поглядав на море. Разом з піском хвиля викидала із дна моря на беріг каміння й тікаючи назад волікло їх по дні з таким гуркотом, наче там щось велике скреготало зубами й гарчало. Прибій за яких півгодини перескакував вже через каміння, заливав прибережну дорогу й підбирався до мішків з сіллю, що лежали на березі. Поможіть, а то сіль підмокне, — хрипів голосно Грек. Татари заворушилися й поки Грек танцював з човном на хвілях, сіль опинилася у безпечному місці.

Тим часом, море йшло. Одноманітний ритмічний гомін хвиль перейшов в бухання, спочатку глухе, як важке сапання, а далі сильне, коротке, як далекий постріл гармати. На небі сірим павутинням снувались хмари. Розгойдане море, а брудне й темне наскакувало на беріг і заливало скелі, по яких потому стікали патьоки зпіненої води. — Ге, ге! — кричав Алі, буде буря витягти треба на беріг човен.

Вже з полудня другого дня хвиля почала спадати і вже ввечері краса була понад берегом: з одного боку дрімав темний світ чорних велетнів — гір, з другого лягло долі погідне море й зітхало кріз сон, як мала дитина і тремтіло під золотою дорогою місяця.

Коцюбинський ("На Каміні").

ЧОРНЕ МОРЕ

Розходиться вітер над морем
І хмарою сонечко крає,
Запінилось море широке
І страшно лютує та вие.
Здіймаються чорні гори,
Біліють їх гребні високі
Між горами ями клекочуть,

Мов печі пекельні глибокі.
Над морем схилились понуро
Високі та голії скелі,
Над ним орлиця літає,
Шукає своєї оселі:
Отут на цій скелі високій
Гніздо я собі збудувала,

Та вивела діток маленьких,
Росли мої дітки на волі,
Росли та до зросту не стали,
Гніздо мое море розмило,
Діток моїх хвилі забрали.
Літає орлиця тай плаче,

І сльози на море пускає.
А море туляє та вие,
І лиха чужого не знає.
А. Дабенко.
(“Марні Сльози”).

НА ЛИМАНІ

Ой широко Лиман розливається,
Верболозом кругом він квітчається,
Над ним сонце ясне усміхається,
По хвилям вогнем розсипається,
Вітрець подиха тихо з ласкою,
Маківки колиха понад ряскою,
А під нею в воді гуля рибонька,
Очі ясні, сама наче срібненька,
Очерет шелестить нагинається,
Качки тихо пливуть не лякаються,
За водою каюк тихо сунеться,
То заверне у бік, то закрутиться.

Дніпрова Чайка.

ДЕСНА

Прийшла весна, шумить Десна,
Та хвилі розганяє
Пора, пора, вставай від сну,
До діда промовляє.
Прокинувсь Дід — Дніпро старий
Реве, гуде, клекоче.
Десна жартує, гомонить,
Радіє тай регоче.
Та міцно горнеться до уст
Дідусенька старого,
Щоб той всі сни їй розгадав . . .
Та дай пробуркатись мені
Дніпро перебиває,

І гнівно свій надувши вус
Тріпоче головою,
Та позіхаючи від сну
Несе і Десну за собою.
Як там сни тепер, кажи,
Аж літом Дніпр питає,
Та в спеку спить мовчить Десна,
І мовить не здолає . . .
Лишень вітрець шумить по ній,
І ніби тихо каже:
“Десна весною ожива,
Весною сни свої розкаже”.

Р. Павленко.

КОЗАЦТВО

Зацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина дитина,
Любо, любо стало
Пташечка зраділа,
І защебетала,
Почула дівчина
І в білій свитині
З біленької хати
Вийшла погуляти.
У гай на долину.
І вийшов до неї

З зеленого гаю
Козак молоденький
Цілує, вітає,
За руки хватає,
І йдуть по долині
Тихою ходою,
І йдучи співають
Як діточок двоє.
Прийшли посідали,
І поцілувались,
Якого-ж ми раю
У Бога благаєм?

Т. Шевченко.

У неділенку святую
У досвітню годину,
У славному преславному
Місті Чигирині
Задзвонили в усі дзвони,
З гармати стріляли,
Превелебную громаду
До купи скликали.

З святыми корогвами,
 Та з пречесними образами
 Народ з попами
 З усіх церков на гору йде,
 Мов та Божа бджола гуде
 З монастиря святого
 У золоті аж сяє,
 Сам архимандрит вихожає,
 Акафіст читає,
 Поклони покладає,
 Поважно та тихо
 У раннюю пору,
 На високу гору,
 Сходились полковники,
 І військо як море,
 З знаменами з бунчуками,
 З лугу виступало,
 Та на трубах вигравало.
 Замовкли гармати,
 Оніміли дзвони,
 І громада покладає земні поклони,
 Молебствія. Архимандрит вихожає
 Сам на горі править,
 Святого Бога просить, хвалить, ,
 Щоб дав їм мудrosti дознати,
 Гетьмана доброго обрати
 І одногласне, одностайне
 Громада вибрала гетьмана
 Преславного Лободу Івана,
 Лицаря старого
 Брата війскового.
 І труби затрубили,
 І дзвони задзвонили,
 Вдарили з гармати,
 Знаменами бунчуками
 Гетьмана укрили.
 Гетьман старий ридає,
 До Бога руки здіймає,
 Три поклони покладає,
 Великій громаді.
 І мов дзвін дзвонить говорить:
 “Тої слави козацької
 Повік не забудем.

Україно, Україно,
Як згадаю тебе, краю,
Завяне серденько.
Де поділось козачество,
Червоні жупани,
Де поділась доля?!

Т. Шевченко.

ТАРАСОВА НІЧ

На розпутті кобзар сидить
Та на кобзі грає,
Кругом хлопці та дівчата
Як мак розцвітає.
Грає Кобзар виспівує,
Вимовля словами
Як Москалі, Орда, Ляхи
Бились з козаками.

Як збиралася громада
В неділеньку вранці,
Як ховали козаченка
В зеленім байраці
Грає Кобзар, виспівує
Аж лихо сміється.
Була колись Гетьманщина,
Та вже не вернеться.

ЗА ПІДКАРПАТСЬКУ УКРАЇНУ

Ліс шумить. . . Його ще замерзле віття нахиляється, щоб привітати січових хлопців. Тих хлопців, Карпатської України, що не мали щастя впасти на полі слави у завзятих боях з мадярськими ордами, які насильством здобувають і грабують їхній край. На білім лоні полонинських верхів значаться червоні сліди. Українські Карпати з радістю приймають до себе січовиків, які під Камяницею, Горондою, Іршавою й Севлюшом, Королевим та Хустом і на цілім просторі Карпатської України косили мадярських наїздників і до останнього набою ставили героїчний відпір монгольським ордам, що стократ чисельно переважали добровольців січового війска.

З любовю привітало її населення своїх найкращих синів — лицарів Карпатської України її січі, які розбиті на фронтах у нерівних боях відступили до рідних гір, щоб і надалі зброєю в руках боронити свободу народові і Українські Карпати. Ця партізанська боротьба січовиків не скінчилася. І довго ще

велись партизанські бої геройчні з Мадярами здовж залізничних шляхів Карпатської України від Перечина до Ужка і від Хуста на цілій лінії аж до Ясіння на Волівщині і Хустщині. Партизанські відділи крім 2-3 були малі, числом 10-20 люда. Ці відділи дуже тяжко пробивалися крізь озброєних мадярських терористів в гори. Найболячіші втрати далось відчути по лінії Хуст-Бичків-Ясіння. Для Мадярів скрізь Чехи шедро давали зброю. В Тячові арештовано більш 100 Українців. Найнесподіваніше скінчив один партизанський відділ між селами Бедевля і Тячово 17 березня. З великого відділу по кривавім бою майже ніхто не врятувався. Девять січовиків розстрілено на місці; ранених добито. З мертвих січовиків Мадяри стягали січові уніформи, а пізніше в них одягались, щоб легше виловити січовиків. Народ в пісні висловив свої тогочасні переживання, як напр. в пісні за четаря Волошука з села Бичкова, забитого мадярськими терористами:

Та з тої полонини вітер повіває,
Дорогий син України в землі спочиває.
Спочиває він спокійно у глибокім гробу,
Та не знає яка доля руського народу
Помер же він наглою смертю бо тяжко му стало,
Що старався цілій вік свій, та усе пропало,
Пропала вже уся надія і всі його труди,
Вже свободу для народу тепер не здобуде.
Спочиває наша квітка, вічним сном дрімає,
Його народ не забуде, його споминає,
Та на сумнім його гробі будуть цвісти квіти,
Його пам'ять між народом на віки зістане,
Але наша рідна земля най му пером стане.

На Гуцульщині дуже добре знають Івана Полянчука, 27-літнього січовика, гарного гуцульського легінія із села Требушан.

Ой дана легінники ой дана, дана,
Та не чути не видати Полянчука Івана,
Бо як би йому заспівати гарну співаночку,
Ой дана, каже, дана, та дана даночку,
Ой ти вже в землі гниеш Полянчу Іваночку,
Ой Іване Іваночку мамка тя родила,
Не для того щоб мадярська куля тя забила.
Тебе мамка лородила у лиху годину,
Щоб ти не міг боронити свою Україну.
Ой ти згинув, Іваночку, а мадяр сміється,

Пімстилися ми за тебе аж серденько беться,
 Пімстимося ми за тебе, бо Вкраїна встане,
 Лети д' Богу спокійненъко, хоробрий Іване,
 Моли Бога, Іваночку, щоб дав ту годину,
 Щоб побили ми Мадярів, здобули Вкраїну!

А от як відбилась в творчості народній масакра січовиків
 біля Кvasів.

Ой повіяв буйний вітер і на Закарпаття,
 Та засмутив січовиків тай милії браття
 Наші хлопці Січовій рядами ступають,
 Під прапором жовто-синім кровцю проливають.
 Сміло, хлопці, в ряд ставаймо своє з рук не даймо,
 Та хто-ж буде на дорозі, того побиваймо.
 Не допустім цих татарів щоб тут панували,
 Заженім їх поза моря, щоб і слід забрали.
 Хто по нашему не мовить, най тут не панує,
 Забирається в незгоду звідки себе чує.
 Ви нам добре не зробили, лиш нас рабували,
 З домів людей наших брали, живих смішкували
 Ви кричали на Вкраїнців: "Дере чок те муско".
 Тож вам буде лицемірю за те дуже вузко.
 В нас істе ся годували, із нас загрівали,
 За те живим нашим людям очі сте копали.
 Подивися, мілий Боже, що тутки ся діє,
 Як ся з наших січовиків кровця червоніє,
 Многих кровця за свободу землю покропила,
 Куля вража від татара многих ізраниця,
 Абисьте це, приятелі, тай не забували,
 Як то дики мадярища людей смішкували.
 Ой вони нас смішкували та ще й ограбили,
 Ще до того січовиків протокол писати,
 Завозили на моторах живих смішкувати.
 Ой мучили живих людей тай очі колали,
 Як був кожний поранений до них приступали,
 Ріжуть носи, довблють очі так їх смішкували,
 Живим руки одтинали, а твар облупили,
 Сім тисяч облутили, три тисячі вбили,
 А руками відтятими по голові били.
 А в жолудок розпоротий черевики пхали,

Свідок давно минулого: На замковій горі в Хусті ще збереглися руїни укріплень та теренів із давно минулих, славних княжих часів. Вид з передмістя

Пробуджені карпатські Українці читають рідну пресу

Та не одній мамі й жінці серце поранили,
Ой бідував наш народ і ме бідувати,
Як муть дикі мадярища тут королювати,
О Господи із висоти змилуйся над нами,,
Щоб тутка не панували монголи та хани.

ПІСНЯ ПРО ДОЛЮ РУСИНІВ І УКРАЇНУ

Шумить бистра поточина береги вриває,
Ніде Русин в своїм життю щастя не зазнає,
Не зазнає ніде щастя ні країці долі,
Усе тяжко проживає у чужій неволі.

Ллються сльози потоками серце ся вриває,
Вже умерла Україна та не процвітає.
Відай Русин крашу долю ніде не зазнає.

Ще воскресне Україна і сила і воля,
І лиш тоді нам, Русинам усміхнеться доля.
Не загинуть наші пісні будуть процвітати
Для милої України слави здобувати.

Вели 7 січовиків на розстріл. Мадярський командант спітав їх: "яке ваше останнє бажання?" — "Побачити родичів — відповідали січовики. — "То неможливе", заявив мадяр. "Та тоді дозвольте нам заспівати!" — "Співати то можете", байдуже відповів мадяр. Тоді поставилось 7 січовиків у ряд. Струнко! — Задзвінів голос січового команданта: праву руку вгору! — Із уст 7 січовиків рознеслися по цілому краю могутні звуки нашого національного гімну: "Ще не вмерла Україна, ні слава, ні воля. Ще нам, браті молодії усміхнеться доля. Згинуть наші вороги! Смерть наїздникам, окупантам. Слава Україні". — І полетів цей спів далеко в гори. Мовччи слухали його полонини, а гори високі безлюдні озвались луною: Слава Україні. А січовики, як стояли над Тисою, так до неї і впали вбиті кулями монголів. І срібно-водна Тиса прийняла своїх дітей — лицарів до свого лона.

Коли віхали у простору долину, глянули тут і там хатини. З першу порозкидані по горах, відтак чим раз низче, а врешті саме при сільській дорозі. Хати були маленькі, вкриті дошками, часом приложені камінням, а деякі криті гонтом. Показали-

У ГУЦУЛІВ

ся й мешканці тих хатин. Гуцулами себе звали. Великі сильні. Один виступив нам на зустріч: високий гинкий, сильно збудований. Лице було похмуре, задумане. Навколо уст ніжне, а у верхній частині трохи широке. Чорне волосся, звичайно підстрижене, до брів закривало чоло. Його одяг підносив красу його тіла: червоні штани, біла як сніг сорочка з вишиваним коміром і рукавами, з під яких видно було кріпкі жилуваті рамена. Груди, шия й руки були убрані срібними й мосяжними ланцюжками та хрестиками, а кругом тіла пояс — широкий пестрий ремінь, обвішаний монетами, за поясом застромлена люлька і деяка зброя. Гуцули — дехто сидів в мальовничих позах, дехто лежав. Ось одна молода жінка, з трохи привялим, але гарним обличчям, одягнена по звичаю цього народу барвно та багато. Вона курила люльку й байдуже дивилася вперед себе, не дбаючи на те, що ціла громада чужих людей з цікавістю розглядала її. Її товариші, прегарні чоловіки гнуучкі й стрункі мов смереки, сиділи в хаті в найвигідніших позах. І край був звичайний національно-гуцульський.

Було свято, то вони й зібралися тут на гулянку. Двоє з них грали на скрипці Коломийку, інші лежали на лаві простягнувшись в усю свою довжину і дивились поглядом невиразних мрій відчиненими вікнами кудись у гори. Усі вони спокійно давалися нам оглядати. Самі не показували до нас зацікавлення: подорожні, залізниця, потяги — це були для них явища таки далекі і чужі, вони мали з ними так мало спільногого, неначе це все було з іншого світу, з яким вони мали так мало стикатись, як і з облаками на небесах. Та непорушно виростали у своїй красі, у своїх звичаях, у власних думках. На гордих верхах, у неприступних нетрях, по самотних кутах, провадили вони своє життя без панів, і без наймитів. Неосвічені і для всієї сучасної цивілізації неприступні, вони зустрічали усі її здобутки з дитячим усміхом на устах.

З лісового підприємства трималися далеко і між численними наємцями, що приходили рубати ліс, не було ні одного Гуцула: "Рубайте самі, що Бог створив, а нас залишіть у спокою" — казали вони з ненавістю тим, хто кликав їх на працю рубати ліс.

Над великою рікою на скалі крутій сиджу,
І потоплений у мріях в воду биструю гляжу,
Валом хвилі, валом хвилі, пруться, плещуть миготять,
Прибережні верби віттям їх пестять. Сонце грає.

Ізза закрута одного враз дараба виплива,
Зіллям зеленню повита, плеще, грає мов жива,
Керма тихо хвилі крає, не булькоче, не скрипить,
І керманіч молоденький мов мальований стоїть.
На дарабі гра музика, чути співи голосні,
Брязкають чарки блискучі, ллються вина запашні,
Сяють очі молодої серед жартів і розмов. . .
Сміх і співи, це гуляють Радоші, Краса, Любов.
І весільна дараба за закрутом звільна щезла в синій млі.

I. Франко.

У горах (Карпатах) осінь чудова: з ясними теплими днями й чистим блакитним небом. Дики Карпати в своїй гордій замкненій красі. У вересні тягнеться від дерева до дерева павутиння майже безконечно ь світиться до сонця. В лісі тихо, тихо тільки потоки дзюрчат поважно й швидко, вода їх холодна і над їх берегом не цвітуть вже квіти.

У долинах трохи інакше: там повітря повне паходів астрів. На всьому лежить легкий сум. Сонце хилилося на захід; небо було хмарне і тільки на самому заході ясно-червоне, фантастичне. Мряками повиті гори гостро відбивалися від неба темноблакитною барвою. На одній з тих порослих лісом гір стояла нова гуцульська хата. Смереки розпростерли над нею свої широкі гильки, сумно потрясали гордими верхами. Навколо тиша. Тільки в глибині, в незоглядних лісах шуміло, мов придушені морські хвилі. Останні проміння заходячого сонця продиралися місцями в гущавинну лісу, тремтіли хвилинку на галуззях мов золоті проміння, а потім у лісі ставало темно й тихо.

Ольга Кобилянська ("Природа").

В КАРПАТАХ

Буковинські Карпати. Гора коло гори стоять в німій величі, одягнуті в смерекові ліси. Різно сформовані, вгняються під небо, стоять так нерухомо тисячі літ, роскошуються і своїй красі, свідомі власної тривкості.

В околиці Руської Молдавиці*) зійшлися два пасма рівнобіжних гір так близко одне з одним, що долина, яка їх ділила від себе, могла бути вигідним місцем ігри хиба тільки для бурливого потоку. Де та долина ставала ширшою, або ставала ще вуже, де губилася — цілком ніхто не знов докадно. Не було видко тут ніякої дороги, ніякої стежки, ніякого й найменьшого сліду людського життя. Тут панувала всюди таємна тишина. Царювала роскіш у рослинах, краса в барвах квіток, а на горах таке богаство зелені, що якось аж пригноблювало людину.

Зеленобрунатний, по коліна високий мох буяв, ніколи не тиканий лагідними хвилями в мокрявій землі пралісу. З нього не надто густо виринали сосни, вік котрих можна було вгадати, але красу і обсяг їх годі було змалювати. Їх лишні корони пестилися з облаками і зносили над собою тільки сяйво сонця. — Десь не десь лежали дерева — великани, підриті і поборені віком, або розколоні громом. Спочиваючи у траві зверху оброслі мохом, а в середині порожні і порохняві. Біля них була молода деревина. Спів птахів рідко чути. Зате частіше голосний у тиші, немов церковний, виразно чутний шелест і тріск, немов ламання зісохлого гілля і майже сумовитий шум, що сягав далеко, далеко. Здавалось, що цей шум прибував десь іздалекої площини, ловився в галуззю, розходився важким зітханням по лісі і боровся з густим гіллям за вихід на простір. Повітря було холодне, вогке. Живиця, що текла з потрісканої кори дерев твердла на повітрі і наповнювала ліс своїм запахом. Високий мох не давав легко ходити. Коріння дерев грубе, мов рамена, виринало з моху гадюкою. Тверде і вперте, сплетене одно в друге, тяглося дивоглядними перстнями у глибінь лісу, яка сповита в зелену темряву дихала неприязню. Навколо панувала незвичайна тиша.

*) Гуцульське село в Кімпелюзькому повіті на Гуцульщині.

